

Suomen tulevaisuus tieteen kielenä

■ Jason Lavery

Katsaus käsittelee suomen kielen asemaa tieteen kielenä. Kirjoituksessa pohditaan, miksi suomen asema on heikentynyt 1990-luvulta alken sekä miksi suomen pitäisi säilyä tieteen kielenä. Lopuksi etsitään keinoja, joilla suomen asemaa voidaan ylläpitää korkeakoulujen opetuksessa ja tutkimuksessa.

Yleisin selitys suomen heikkenemiselle tieteen kielenä on kansainvälistyminen. Suomessa on pitkät perinteet viitata ulkoiisiin vaikutuksiin, kun halutaan selittää tai perustella vaikeita muutoksia tai epämukavia piirteitä Suomessa. Kansallisessa kerronnassa hoetaan usein Suomen asema Ruotsin ja Venäjän välissä on suomalaisten heikon itsetunnon syy. Historiantutkijoiden yrityksistä huolimatta Suomessa vielä uskotaan laajasti, että toisessa maailmansodassa Suomi oli vain ajopuu suurvaltojen välissä. Kylmän sodan aikana Suomessa perusteeksi otettiin usein Neuvostoliito. Viime syksynä Suomessa levisi laajalle käsitys, että Nokian romahdus alkoi vasta sen kanadalaisen toimitusjohtajan aikana.

Lisäksi Suomessa on tapana käyttää ulkoisia vaikutuksia ja auktoriteetteja apuna sisäisten valta-asemien pönkittämisessä. Suomen menneisyyden tutkijana ja Suomen nykyisyyden huomioitsijana ulkoiseen tekijään pohjautuva selitys saa minut etsimään niitä Suomen sisäisiä valintoja, jotka sallivat ulkoisen vaikutuksen pääsyn valtaan Suomessa. Suomen tiedemaailmassa on tehty ulkoisen vaikutuksen eli kansainvälistymisen nimissä useita ratkaisuja, jotka ovat mahdollistaneet nykyisen suomen kielen alennustilan tieteen kielenä.

Tärkein ratkaisu on suomalaisen tiedemaailman hyväksymä määritelmä kansainvälisyydelle.

Kansainvälistä on kaikki, joka ei ole suomalaista. Noin kolme vuotta sitten minun piti listata viime vuosien saavutukseni erälle suomalaisen korkeakoulun yksikölle. Saavutukset piti luokitella kansainvälisiksi ja kansallisiksi. Työ- ja asuinpaikkani Oklahoman viitekehystä soveltaessani listasin sellaisia kansainvälisiä saavutuksia kuin Suomen kesäyliopistojen liiton myöntämän Vuoden opettaja -palkinnon ja nimityksen tutkijajäseneksi Suomen Historialliseen Seuraan. Lista palautettiin minulle, koska kansainväliset ansioni olivat kuulemma kansallisia ja päinvastoin. Suomi ja suomalainen eivät voi olla kansainvälisiä missään kontekstissa, vaikka mainitsemillani ansioilla toimintani tunnustetaan kansainväliseksi Oklahoman valtionyliopistossa. Kun joudun tekemään vastaanvansalaisia inventaarioita yhdysvaltalaiselle yleisöille, kansainväliset ja kansalliset saavutukset kirjataan samalle listalle.

Tämä asenne on vaikuttanut päätöksiin luopua suomesta tieteen kielenä. Jos haluaa olla kansainvälinen, ei voi käyttää kieltä, joka yhdistetään suomalaisuuteen. Tämän lisäksi on vanha asenne, että suomen kieli on vain syntyperäisten suomalaisten kieli. Suomi ei voi olla viestinnän väline suomalaisten ja muunmaalaisten kesken, ei edes ruokakaupassa, saati suomalaisten kuvittelemassa kansainvälistyvässä tiedemaailmassa.

Vielä kymmenen vuotta sitten Suomen historian tutkijoiden keskuudessa suomen ja ruotsin taitojani pidettiin edellytyksinä tutkimustyölleni. Nykyään kohtaan usein asenteen, että kieli-taitoni on mukava lisuke. Onko viime vuosien kova halu kansainvälistää Suomen historiantutkimus vähätellyt suomen ja ruotsin taitojen tarpeellisuutta Suomen historian tutkijoille? Toki Suomen historiassa on tutkimusaiheita, joihin ei tarvita suomen tai ruotsin hallintaa, esimerkiksi

jos tutkimus perustuu tilastotietoihin. Tietyissä Suomen historiaa koskevissa aiheissa muut kielet, kuten venäjä ja latina, ovat suomea ja ruotsia tärkeämpiä kieliä lähteiden tutkimisessa. Suurin osa Suomen historiaa koskevien aiheiden alkuperäislähteistä ja tutkimuskirjallisuudesta on kuitenkin edelleen suomeksi ja ruotsiksi.

Tällä suomalaisen tiedemaailman kansainvälisyyden määritelmällä, jonka mukaan kansainvälistä on kaikki, joka ei ole suomalaista ja suomenkielistä, on myös taloudellista merkitystä. Suomen tiedemaailmassa työpaikan tai apurahan hakijan on useimmiten laadittava hakemus englanniksi arvioijien kielitaidosta riippumatta. Julkaisemalla englanniksi saa parempaa palkkaa. Saadakseen lisää rahaa kassoihinsa yliopistot ovat aktiivisesti rekrytoineet opiskelijoita ulkomailta, koska Euroopan talousalueen ulkopuolisilta opiskelijoilta voidaan periä lukuvuosimaksuja. Lisäksi yliopistot saavat enemmän rahaa ulkomaalaisen opiskelijan suorittamasta tutkinnosta kuin suomalaisen. Näitä tuloja saa tarjoamalla opetusta ja ohjausta englanniksi. Yritykset hyötyä taloudellisesti ulkomailta tulevilla opiskelijoilla ovat muuttuneet niin aggressiiviseksi, että apulaisoikeuskansleri on joutunut puuttumaan Aalto-yliopiston pyrkimykseen luopua suomesta opetus- ja tutkintokielenä.¹ Voitte sanoa ”No, Aalto-yliopisto on vain näitä bisneskouluja” tai muuta vastaavaa, mutta en sulkisi pois mahdollisuutta, että sama rahanhimo ajaisi suomenkielisiä tutkintoja alas humanistisilla aloilla seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana. Kansainvälistä Suomen tiedemaailmassa ei ole ainoastaan kaikki, joka ei ole suomalaista eikä suomenkielistä: sitä on lisäksi kaikki, mikä on taloudellisesti kannattavaa.

Suomen historia tarjoaa runsaasti esimerkkejä kielen käytöstä vallan välineenä. Suomen kielen alasajoja ja englannin suosimista ovat edistäneet ne, jotka haluavat istuttaa tiedemaailmaan, eritoten humanistisiin ja yhteiskuntatieteisiin, saman kvartaalitalouden mallin, joka vallitsee kansantaloudessa. On paljon vaikeampaa kirjoittaa vieraalla kielellä kirja kuin artikeli. Tämä pakottaminen englanninkieliseen

julkaisemiseen palvelee niiden etuja, jotka haluavat tuoda lisää ”tehoa” humanistisille aloille. Tehoa määritellään julkaisujen määrällä. Englanti on muutenkin nyky-Suomessa ymmärretty taloudellisen tehokkuuden kielenä. Viimeisin esimerkki on Nokian hallituksen puheenjohtaja Risto Siilasmaan ehdotus englannin kielen asettamisesta virallisen kielen asemaan Suomessa maan kilpailukyvyyn kohentamiseksi.²

Yhteenvetona voi todeta, että suomalaisessa tiedemaailmassa suomen kieleen yhdistetään kansallisuus, taloudellinen kannattamattomuus, ja työnteon tehottomuus. Kuka haluaa leimautua nurkkakuntaiseksi, köyhäksi ja tehottomaksi?

Suomen kieli täysivaltaiseksi tieteen kieleksi

Elämme euroatlanttisessa maailmassa aikaa, jolloin kielten oppimista ja osaamista ei arvosteta. Kielten oppiminen vaatii aikaa ja rahaa, mutta oppilaitokset ja niiden asiakkaat eivät ole halukkaita investoimaan kielitaitoon. Toimiesani Yhdysvaltojen Pohjoismaisen tutkimuksen seuran puheenjohtajana jouduin kohtaamaan useiden yhdysvaltalaisten korkeakoulujen suunnitelmat lakkauttaa pohjoismaisten kielten opetus.³ Vuonna 2012 Euroopan unionin julkaiseman raportin mukaan unionin kansalaisten kielitaito on pikemminkin huonontunut useammassa maassa kuin parantunut.⁴ Viime parinkymmenen vuoden aikana Suomen kouluissa vieraiden kielten oppiminen on vähentynyt ja yksipuolistunut.⁵ On vain muutaman vuoden kysymys, että ruotsin pakollisuudesta luovutaan peruskoulussa ja lukiossa.

Tehtävämme, minäkuvamme ja tulevaisuutemme humanististen alojen tutkijoina riippuvat suomen ylläpidosta täysivaltaisena kielenä. Jos myötäilemme suomen heikentämistä tieteen kielenä, luovumme humanististen alojen keskeisestä tavoitteesta sitten renessanssin: kielten vaalimisesta itseisarvona ja välineenä ihmiskunnan moninaisuuden ymmärtämiseen. Luovutimme tästä tavoitteesta voimme edelleen kutsua itseämme historioitsijoiksi, etnologeiksi tai yhteiskuntatieteilijöiksi, mutta emme saa enää kutsua itseämme humanisteiksi.

Jos suomen kielen käyttöä vielä vähennetään korkeakouluissa, on vaikea kuvitella, ettei se vaikuttaisi suomen asemaan peruskouluissa ja lukioissa. Nuorten keskuudessa alkaa olla jo olla merkkejä asenteesta, että suomi on luovaan työhön kelpaamaton kieli. *Helsingin Sanomissa* oli joulukuussa juttu, miten yhdessä Helsingin yläkoulun luokassa suuri osa oppilaista oli sitä mieltä, että Suomi on ”junttien kieli.”⁶ Onko ihme, että ihmiset pitävät suomea junttien kieleenä, kun nykyään eräät tieteentekijät kirjoittavat vain englanniksi ja toiset kirjoittavat ”tieteelliset” työnsä englanniksi ja kevyemmät ”populaaritekstit” suomenkieliselle yleisölle? Suomen kieli kehittyi täysivaltaiseksi kieleksi, koska kielen vaalijat Mikael Agricola lähtien ovat kytkeneet sen koulutukseen, sivistykseen ja tieteseen. Voiko kieli säilyä, jos ihmiset eivät käytä sitä omien aivojensa kehittämiseen lapsuudesta asti?

Kuinka kauan veronmaksajat tukevat tutkimusta, jonka tulokset jäävät heidän ulottumattomiinsa? Julkaisutoiminta on entistä enemmän artikkeleiden kirjoittamista englanninkielisiin aikakauskirjoihin, joita lukevat vain toiset tutkijat. Luonnontieteissä julkaisutoiminta voi painottua lähes kokonaan englanninkielisiin artikkeleihin, koska julkaistuja tutkimustuloksia soveltamalla tehdään tuotteita, joita tavalliset kansalaiset käyttävät. Tässä on luonnontieteiden hyöty veronmaksajille. Humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla julkaisut ovat melkein aina lopullisia tuotoksia. Näiden tuotteiden hyöty on mielen rikastuttamisessa ja maailman tuntemuksen lisäämisessä. Nykyinen kehitys etäännyttää humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tuotokset mahdollisilta kuluttajilta, jotka myös rahoittavat tutkimusta.

Tämän puheenvuoron tarkoitus ei ole kannustaa ihmisiä luopumaan julkaisemasta englanniksi. Pidän englanninkielisen julkaisemisen kasvua pääosin tervetulleena. Olen opettanut Helsingin seudun kesäyliopistossa Suomen historiaa kesästä 1992 lähtien. Nykyään voin englanninkielisillä luennoillani suositella kotimaisia kieliä osaamattomille englanninkielistä kirjallisuutta – tämä ei ollut mahdollista kaksikym-

mentä vuotta sitten. Kannatan monikielistä kansainvälistä tiedeyhteisöä.

Suomen aseman kohentamiseen tieteen kielenä tarvitaan ensisijaisesti arvokeskustelua, ei lisää byrokratiaa eikä työryhmiä. Suomen tulevaisuus tieteen kielenä on lähinnä arvokysymys ja arvovalinta. Viime vuosina suomalaisessa tiedemaailmassa ja historian tutkimuksessa ei ole liiemmin keskustellut arvoista, jotka ohjaavat työtämme. Nykyään ainoat ohjaavat voimat ovat seuraavan apurahahakemuksen eräpäivä ja seuraavan 8 000 sanan artikkelin kirjoittaminen.

Arvojen soveltamiseen tarvitaan myös rohkeutta. Hämmästyttävintä suomalaisen tiedemaailman muutoksista viime vuosina eivät ole valtionhallinnon tai yliopistojen johdon ajamat uudistukset, vaan haluttomuus vastustaa näitä uudistuksia niiden laajasta epäsuosiosta huolimatta. Ylempiä hallintoportaita syytetään näistä muutoksista, mutta niitä sovelletaan muita mutkitta. Suomen kielen heikkenemisen myötä häviää tieteellinen vapaus. On helppo sanoa, että pitäisi nousta barrikadeille, varsinkin kun oma ura ei ole vaakalaudalla. Muutama vuosi sitten laitokseni Oklahoman valtionyliopistossa torjui yksimielisesti ylempien hallintoportaiden yritykset soveltaa tieteenalamme arviointiin samoja kvartaalitutkimuksen periaatteita, joita on sovellettu Suomen tiedemaailmassa. Rangastukseksi saimme muutaman vuoden ajan pienempiä palkankorotuksia muihin laitoksiin verrattuna, mutta toisaalta loimme tilanteen, jossa ylempien hallintoportaiden oli lopullisesti otettava vastustuksemme huomioon.

Suomen kielen ylläpitäminen tieteen kielenä vaatii pitkäjänteisyyttä: tieteellisiä sukupolvia ylittäviä visioita ja sitoumuksia. Suomen kehitys tieteen kieleksi kesti vuosisatoja. Kielen uusi nousu vaatii sellaista pitkäjänteisyyttä, joka ei ole sopusoinnussa nykyisen kvartaalitutkimuksen arvomaailman kanssa. Se vaatii uutta ennakkoluulottomuutta ottaa mukaan suomenkielisen tutkimuksenteon piiriin myös ne, jotka osaavat tai haluavat osata suomea vieraana kieleenä. Suomalaisen korkeakoulujen avointen pitkäkestojen palvelusuhteiden kuvauksissa vaaditaan hakijoilta suomen ja ruotsin taitoa tai ei lainkaan

kotimaisten kielten taitoa. Suomessa ei sovelleta sellaista useassa Euroopan maassa vallitsevaa välimuotoa, että hakijan on opittava maan kieli määräajassa työsuhteen aloittamisen jälkeen. Usein tätä puutetta perustellaan rekrytoinnin helpottamisella. Jos näin olisi, olisi voinut odottaa, että Suomi olisi viime vuosina onnistunut muita Euroopan maita paremmin rekrytoimaan ulkomaalaisia tutkijoita sekä pitämään heistä kiinni.

Suomen kieli on itsenäisen kansakunnan ensimmäinen kieli juuri niiden ponnistusten takia, kun suomi ei ollut ensimmäinen kieli. On hyvinkin mahdollista, että Mikael Agricola, ”suomen kielen isä”, ei osannut suomea äidinkielenään. Ensimmäiset fennomaanit J.V. Snellmanin johdolla kehottivat ruotsin kielellä suomalaisia käyttämään ja kehittämään suomea. Samaan aikaan Venäjän valta Suomessa tuki suomen kielen kehitystä ja käyttöä höllentääkseen Suomen siteitä Ruotsiin. Virallisesti kaksikielinen maa on käytännössä paljon vähemmän kaksikielinen siksi, että ruotsinkielinen vähemmistö auliisti käyttää suomea.

Kansainvälisyys on asenne

Kansainvälisyyttä ei ole vieras kieli tai vieras kansalaisuus. Sitä on asenne, joka ei pidä kansallisia rajoja esteenä paremman tutkimuksen ja opetuksen toteuttamiselle. Kansainvälisyyttä on ymmärrys, että kaikkien kansakuntien kulttuuriperinnöt kuuluvat ihmiskunnan kulttuuri-

perintöön ja näin ollen tuon kulttuuriperinnön tutkiminen kuuluu koko ihmiskunnalle. Kansainvälisyyttä on hyväksyntä, että ihmiset ovat viime kädessä yksilöitä eivätkä kansallisuuksien edustajia. Tällaista kansainvälisyyttä voi artikuloida millä kielellä tahansa.

Katsaus pohjautuu esitelämään, joka pidettiin 29.1.2014 Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksen talviseminaarissa, jonka yksi keskustelun aihe oli ”Suomi tieteen kielenä”.

Kirjoittaja on Oklahoman valtionyliopiston historian professori ja Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian dosentti. Lukuvuoden 2013–14 aikana hän on vierailevana tutkijana Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella.

Viitteet

- 1 http://yle.fi/uutiset/apulaisoikeuskansleri_aalto-yliopistolle_suomen_tulee_sailya_yliopiston_opetus_ ja_tutkintokielenä/6931531
- 2 http://yle.fi/uutiset/siilasmaan_teesit_englannista_virallinen_kieli_suomesta_pilvipalveluiden_sveitsi/7033343
- 3 Lisää aiheesta artikkelissani ”Scandinavian Studies: The Past Hundred Years, The Next Hundred Years”, *Scandinavian Studies* 82, no. 2 (2011): 299–306.
- 4 Special Eurobarometer 386 Europeans and their Languages, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf.
- 5 <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kielitalitoinen-kansa-se-ei-ole-kohta-ena-totta>
- 6 <http://www.hs.fi/sunnuntai/a1385789460536>